

Salamancadrieluik

Pieter I Claeissens

Ca. 1567

Olieverf op paneel, linkerluik: 93,2 × 37,2 (met originele lijst); middenpaneel: 83,8 × 63,5 cm (zonder lijst); 93 × 74,3 cm (met originele lijst);¹ rechterluik: 93,3 × 37,1 cm (met originele lijst) Brugge, Groeningemuseum, 0000.GRO1469.I (middenpaneel); Brugge, collectie OCMW, in langdurige bruikleen aan het Groeningemuseum (luiken).

Inscripties: 'HIC CONDITA IACENT CORPORA MAGNIFICI GENEROSIQUE DOMINI FRANCISCI DE SALAMANCA EQVITIS AVRATI QVODAM PRÆFECTI MILITIAE INVICTISSIMI CÆSARIS FERDINANDI EVIDE MQVE AVLICI ET CONSILIARII SERENISSIMI QVOQUE MAXIMILIANI BOHEMIÆ REGIS ARCHIMETATORIS QVI DIEM OBIT XX DEMB M.C.L.XXXI.' (verso linkerluik); 'EIVSQUE CHARISSIMÆ CONIVGIS ORNATISSI MÆ MATRONÆ IVDO CÆ PARDO A VLAMINCPPOORTE, QVÆ DIEMOBIIT XXIIII MARTII, M.D.LXVII FILLIÆ QVOQZ EORVNDEM IVDOCÆ DE SALAMANCA QVÆ OBIIT XVI MARTII M.D.LXVII / ANIME EORVNDEM REQVIE FRVANTVR ÆTERNA (verso rechterluik).

*Ondertekening:*² De IRR-opnamen laten zien dat er vooral op het middenpaneel en in mindere mate op de zijluiken retouches en beschadigingen voorkomen. Op het middenpaneel en de luiken zijn slechts enkele lijnen zichtbaar, waarvan niet zeker is of die het oppervlak of de ondertekening betreffen. Zij laten geen conclusies over de werkwijze toe. –MW

Herkomst: Gemaakt voor de Piëtakapel van het augustijnerklooster, Brugge; in 1805 werd de kapel afgebroken; de luiken bevonden zich vanaf 1836 in het Doofstom- en blindengesticht; in 1866 overgebracht naar de Potterie; het middenpaneel werd in 1955 door het Oudheidkundig Genootschap van Geschiedenis overgedragen aan het Groeningemuseum, Brugge.

Literatuur: Brugge 1867, nr. 109; Maertens 1938, 481; Van Renynghe de Voxvrie 1951, 419–420; Maréchal 1963, 25, 30, 82; De Vos 1979, 99–100; Devliegher 1982, 78; Verougstraete en Schoute 1989, 202–203; Martens 2004, 122; Martens 2007, 183; Verougstraete 2015, 462–464.

Dit drieluik werd vermoedelijk gemaakt in 1567, toen Josina Pardo van Vlaminpoorte, echtgenote van Francisco de Salamanca, in het kraambed overleed. Zij is samen met haar drie dochters Theresia, Catharina en Judoca en de heilige Jodocus afgebeeld op het rechterluik. De verso van het rechterluik bevat een tekst die deze gebeurtenis, alsook het overlijden van haar net geboren dochter, memoereert. De opdrachtgever was haar Castiliaanse echtgenoot Francisco, die al op jonge leeftijd naar Brugge was gekomen en hier samen met zijn zoon Pedro en patroonheilige Franciscus, op het linkerluik is afgebeeld. Op het middenpaneel zien we een traditionele kruisiging met Maria, Johannes de Evangelist en Maria Magdalena aan de voet van het kruis. Achter hen trekt een stoet met soldaten en getuigen van de kruisiging terug naar Jeruzalem. Het landschap, evenals de onheilspellende lucht, lopen door op de luiken.

Het drieluik werd voor het eerst door Dirk De Vos als een werk van de Claeissensfamilie geïdentificeerd en op basis van deductie aan Pieter I Claeissens toegeschreven. Hij redeneerde dat in 1567 nog geen van de zonen Claeissens een eigen atelier had, waardoor het wel door Pieter I Claeissens gemaakt moest zijn. Hoewel uit recent onderzoek is gebleken dat de zonen juist in de jaren 1560 en 1570 intensief samenwerkten met elkaar en hun vader, bevestigt stilistisch onderzoek in ieder geval de toeschrijving van de luiken aan Pieter I Claeissens. Deze panelen zijn in de laatste fase van zijn carrière ontstaan.

De luiken kenmerken zich door zeer hoogwaardige portretten en veel detaillering in de kledij. Er gaat veel aandacht naar de geborduurde mouwen en halsafsluiting van Josina en de brede zomen van bont langs haar mantel. Ook de kapjes met opgeborduurde parels en de gouden sieraden van de dames springen in het oog. De wapenrusting, de veren en de brokaatachtige overmantel van de heren zijn van hoge kwaliteit. De nadrukkelijk geschilderde ogen en de minutieus uitgewerkte haarpartijen, waarbij elk haar afzonderlijk lijkt geschilderd, zijn kenmerkend voor Pieter I. Er zijn weinig portretten gekend van Pieter I Claeissens, maar uit een werk als dit blijkt de invloed die hij

op zijn zoon Gillis Claeissens moet hebben gehad.³ Gillis ontwikkelde zich later tot getalenteerd portretkunstenaar (cat. 44–49).

Het auteurschap van het middenpaneel laat zich echter minder goed bepalen, mede door de beschadigingen. Lange tijd vormden de luiken een geheel met een achttiende-eeuwse kruisiging, die mogelijk door Jan Garemijn (1712–1799) werd gemaakt.⁴ Dirk De Vos veronderstelde dat men dat had gedaan omdat het originele middenpaneel veel schade had geleden. In de jaren 1980 werd bijgevolg besloten deze luiken en het huidige middenpaneel, dat volgens hem aan Pieter I Claeissens moest toegeschreven worden, (opnieuw?) samen te voegen. Het middenpaneel heeft een baard (een onbeschilderde rand) en werd dus in de lijst geschilderd. Wellicht was dat een andere lijst dan de huidige, want de lijst is aan de achterzijde langs de klokvorm bijgesneden.⁵ Daarom is het – ondanks de doorlopende onheilspellende lucht – niet meer met zekerheid vast te stellen of dit middenpaneel bedoeld was voor deze luiken of voor andere onbekende luiken. –AVO

1. De Vos 1979, 100, schrijft dat de lijst van het middenpaneel niet origineel is en dat het middenpaneel werd bijgesneden om in de huidige lijst te passen. Verougstraete 2015, 462, is van mening dat het wel de originele lijst is. Griet Steyaert vestigde recent de aandacht op een ongebruikelijke aanpassing van de lijst om het middenpaneel erin te passen (mondelijke mededeling 7 juni 2017).
2. In 2017 maakten Guenevere Souffreau en Anne van Oosterwijk IRR-opnamen met de Osiriscamera van het Vlaams onderzoekscentrum voor de kunst in de Bourgondische Nederlanden, Musea Brugge.
3. Zie cat. 12, 17 en 19. Een werk dat daarnaast nauw verwand is in kwaliteit en stijl is het portret van een non in de collectie van de Pinacoteca Tosio-Martinengo in Brescia.
4. De Vos 1979, 99. Garemijn voerde een restauratie uit in 1768 aan Jan Gossarts *Kruisafnemung* (Sint-Petersburg, Hermitage) en aan dit *Salamancadrieluik*, die toen allebei opgesteld stonden in de Salamancakapel van het augustijnerklooster. Zie voor deze oude combinatie: <http://balat.kikirpa.be/object/93213>.
5. Zie noot 1.